

Поліщук Д. Ю.,
магістрант кафедри філософії
та політології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТУ

Сучасний світ – це світ глобальних змін. Він виявляє себе в нових технологіях, формах життя, світобачення та світорозуміння, і, на жаль, в глобальних небезпеках. Стрімкий розвиток техніко-технологічної могутності

сучасної цивілізації, безпрецедентні темпи зростання народонаселення, з одного боку, і вичерпність природних ресурсів, – з другого, породили проблему антропогенного навантаження на біосферу Землі, глобальні екологічні метазагрози. Загрозами є й неконтрольоване розповсюдження ядерних та ракетних технологій, розгортання космічних програм, поширення тероризму і морського піратства. Нові ризики та загрози як регіональній, так і світовій стабільності зумовили й динамічні зміни у розвитку воєнно-політичної обстановки у світі, повномасштабна війна Росії проти України.

Члени Римського клубу Ернст Ульріх фон Вайцекер, Андерс Війкман у своєму дослідженні здійснили детальний і концентрований огляд нинішніх викликів: безповоротна зміна клімату, техногенні загрози; зростання населення і нестача їжі та води; підривні цифрові технології та зникнення робочих місць; постійна загроза нових глобальних фінансових криз та ін. Вони висновують, що сьогодні, коли людство не лише побачило «межі зростання», а й фактично стикнулося з ними, потрібна нова парадигма розвитку. Подальший розвиток людства за його традиційним вектором, продовжений до свого логічного кінця, веде в небуття. Дослідники підводять ризику під ринковим фундаменталізмом, жорстко перекреслюючи неоліберальні догми, включно з їх найбільш войовничими лібертаріанськими формами [3].

Сьогодні проблема подолання загрозливих глобальних проблем цивілізації, майбутнього розвитку людства переходить із сфери футурології у сферу соціального проектування і стратегічного планування, стає імперативом духовного, морального і культурного вибору людини і людської співдружності. У Ювілейній доповіді Римського клубу «Come On!» (2018) наголошується, що у найближчі роки людство має відійти від капіталізму, матеріалізму, редукціонізму та фінансових спекуляцій, запровадити альтернативну економіку, «нове Просвітництво», холістичний світогляд і планетарну цивілізацію, тобто нову ідеологію балансу між людиною і природою; між довгостроковими і тактичними завданнями; між швидкістю і стабільністю; між особистим та суспільним; між релігією та державою; між справедливою винагородою та соціальною рівністю; між ринковими силами та законом [3].

Спробою відновити гармонію між природою і прогресом людства є концепція сталого розвитку. Конференція в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. визначила термін *сталий розвиток* як «розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» [2].

Концепція сталого розвитку бере свій початок від дослідження американського економіста Германа Дейлі, який у праці «Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку» тлумачив термін «сталий розвиток» як гармонійний, збалансований, безконфліктний розвиток земної цивілізації, у процесі якого вирішуються питання щодо збереження довкілля, ліквідація бідності, експлуатації, дискримінації [1].

Поняття сталого розвитку виражає діалектику вселенського буття як єдності протилежностей: стійкості й мінливості, змісту і форми, порядку і хаосу тощо. Зміни становлять зміст розвитку, а стійкість – його форму. Як немислимий зміст без форми, точно так неможливий розвиток без стійкості. Зміни мають сенс лише у співвіднесенні зі збереженням самої основи змін. Посткласична наука переходить від аналізу стійкості як стану (stability) до осмислення стійкості як процесу (sustainability). Тобто, це «тривала стійкість», стійкість систем у процесі розвитку, яка забезпечується їх динамічністю. Змінність таких систем є необхідною умовою їх збереження. Тільки перебуваючи в стані перманентних змін, складні системи здатні до підтримання своєї організованості. Тому необхідно розрізняти стійкість стану системи і стійкість розвитку [6].

У зв'язку із зазначеним слушною є теза С. Сонька про те, що сумнівними є як самі поняття «сталого розвитку», «стійкого» розвитку, так і показники, покладені в зміст цих понять, а також типологізація країн за цим критерієм. Основний аргумент – розвиток не може бути сталим. Науковець стверджує, що доцільніше використовувати термін «збалансований» розвиток [7, р. 18–20].

Стратегія сталого розвитку має розглядатися як посткапіталістичний проєкт нової ноосферної (духовної) цивілізації, що йде на зміну матеріальній (споживацькій). В основі цього проєкту лежить два базових конструкта: по-перше, стратегія глобального партнерства цивілізації, всіх країн і народів світу, що ґрунтується на «діалозі світоглядів»; по-друге, універсальна вивільна стратегія ноосферного соціуму (звільнення людства плюс звільнення природи). Звідси випливають основні завдання, які поставили перед людством, а саме: подолання деградації природного середовища, екологічних катастроф і глобальних пандемій; використання досягнень інноваційної, цифрової економіки в інтересах всього людства; зменшення ризиків і загроз технологічного і техногенного розвитку; інтеграція й гармонійне поєднання людини і комп'ютерних засобів; вирішення демографічної ситуації, подо-

лання перенаселення і хронічної бідності в країнах, що розвиваються; модифікація людини та збільшення тривалості її життя [4; 5].

У 2016 р. держави-члени ООН на Саміті в Нью-Йорку ухвалили нову глобальну програму і визначили 17 амбітних цілей сталого розвитку, а саме:

- 1) побороти бідність у всьому світі та у всіх її проявах;
- 2) побороти голод, покращити доступність та якість харчування, а також стимулювати стале сільське господарство;
- 3) забезпечити підтримку здоров'я та поширення здорового способу життя для всіх людей, незалежно від віку;
- 4) забезпечити всеохоплюючий та справедливий доступ до якісної освіти та поширювати можливості для навчання протягом всього життя;
- 5) досягнути гендерної рівності й посилити права жінок та дівчат;
- 6) забезпечити доступність води та водоочищення, а також стале управління водними ресурсами;
- 7) забезпечити можливість використання доступної, надійної, безпечної та сталої енергії для всіх мешканців;
- 8) стимулювати стале та всеохоплююче економічне зростання, повну та продуктивну зайнятість і гідні умови праці;
- 9) збудувати стійку інфраструктуру, поширювати всеохоплюючу та сталу індустріалізацію і пришвидшити інновації;
- 10) зменшити нерівність всередині країн та між ними;
- 11) зробити міста й інші поселення зручними, безпечними, стійкими та екологічно дружніми;
- 12) забезпечити сталі практики споживання та виробництва;
- 13) вжити негайних дій для боротьби зі зміною клімату та її наслідками;
- 14) зберегти і стало використовувати ресурси океанів, морів та морських екосистем задля їх сталого розвитку;
- 15) зберегти, відновити і сприяти сталому використанню наземних екосистем, сталому управлінню лісами, боротьбі з опустелюванням, зупинити деградацію земель і забезпечити їх відновлення, а також зупинити втрату біорізноманіття;
- 16) сприяти сталому розвитку мирних та недискримінаційних спільнот, надавати рівний доступ до правосуддя і збудувати ефективні, підзвітні та рівні для всіх органів влади на всіх рівнях;
- 17) посилити можливості для досягнення сталого розвитку й активізувати міжнародну співпрацю в цьому напрямку [2, с. 10].

Ініційована ООН і підтримана усіма країнами світу провідна ідея концепції сталого розвитку – баланс економічних, соціальних та екологічних цілей. Сталий розвиток – це передусім екологічно освічене суспільство і як наслідок – екологічно безпечні виробничі технології, результат яких – мінімальні забруднення атмосферного повітря, вод, ґрунтів, які б не перевищили фонових, тобто природних, концентрацій речовин, факторів, небезпечних для життя взагалі і людини зокрема. Це передбачає також розробку принципово нових світоглядних засад освітньої діяльності, де пріоритетне місце має отримати глобально-екологічний вимір взаємодії між людиною та природою. Сучасний технологічно розвинений сегмент глобального соціуму генерує такий стиль індивідуальної й колективної буттєвості, який ставить питання про межі людського існування. Тому сцієнтистська орієнтація на формування «технологічної людини» має поступитися місцем вихованню «екологічної свідомості» [4; 5].

Відтак, в основу нової геосоціологічної парадигми мають бути покладені найважливіші принципи стійкого розвитку суспільства й екологічної етики, суть яких зводиться до наступного:

- все природне повинно визнаватися первісно самоцінним, має право на існування незалежно від користі, безкорисливості чи навіть шкідливості для людини;

- розум не повинен надавати особливих привілеїв для людини, а навпаки, зобов'язаний покладати на неї велику відповідальність за стан навколишнього середовища;

- вплив людини на природу повинен змінитися їх взаємодією. Характер цих відносин буде визначатися «екологічним імперативом» (М. Моїсєєв), таким способом життя, за якого узгоджувались би їх потреби з можливостями самої природи, зберігали б біобаланс в ній;

- формування біосфери має представляти собою коеволюційний процес взаємодії природи і людини, в якому національні геосоціологічні парадигми, функціонуючи в межах концепції сталого розвитку, повинні представляти собою сучасну, екологічно орієнтовану свідомість, основу на досягненні того, що «екологічна цивілізація повинна мислитися ними як ідеальна форма збереження цілісності всієї Системи Життя в цілях забезпечення сталого майбутнього людства» [4; 5].

Отже, людство не може продовжувати свій розвиток на попередніх засадах, закладених у культурних матрицях техногенної цивілізації. Перед людством з усією гостротою постало завдання формування нової системи

взаємовідносин природи та суспільства, що ґрунтується на ідеях сталого соціо-еколого-економічного та соціального розвитку й екологічної етики як головних ціннісних підстав нової цивілізації. Забезпечення сталого розвитку – це не тільки і не стільки технологічна проблема, для розв’язання якої необхідні нові технічні засоби й технології. Це проблема зміни суспільних відносин і формування такого суспільства, яке не руйнуватиме власне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / пер. з англ.: Інститут сталого розвитку. Київ: Інтелсфера, 2002. 312 с.
2. Дубровик-Рохова А. 17 цілей сталого розвитку людства. *День*. 2018. 6 червня. (№98). С. 10.
3. Вайцзекер фон Е. У., Війкман А. Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети. Київ: Саміт- Книга, 2019. 276 с.
4. Сталій людський розвиток : забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е. М. Лібанова. Умань: Видавничо-полграфічний центр «Візаві», 2012. 412 с.
5. Рижак Л. Філософія сталого розвитку людства : навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 518 с.
6. What are the Sustainable Development Goals? *SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS*. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> (accessed date: 20.02.2025).
7. Sonko S. Sustainable development, noosphere and spatial organization of society in the subject field of society geography. *The Journal of Socio-Economic Geography*. 2016. Issue 20 (1). P. 18–21.